

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 9, Eylül 2017, s. 245-270

Dr. Abdurrahman ÖZKAN

Balıkesir Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, azkan01@gmail.com

Prof. Dr. İsmail HİRA

Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, ismailhira@gmail.com

DİJİTAL MEDYA VE SOSYALLEŞME: 6-12 YAŞ ÇOCUKLARIN SOSYALLEŞMESİNE DAİR EBEVEYN GÖRÜŞLERİ (İSTANBUL ÖRNEĞİ)¹

Özet

Bilgisayar ve internet odaklı dijital medya, çocuk oyunlarını, çocuk eğitimini ve onların sağlığını, daha geniş anlamda çocukların sosyalleşmesini de etkilenmektedir. Dijital medya teknolojisiyle oluşturulmuş sosyal paylaşım siteleri bireysel ve toplumsal yaşama yeni bir alan açmaktadırlar. Dijital medyanın tüm bu pozitif görünen etkileri yanında, sosyal yaşamda çocukları tehdit eden birçok olumsuz eylem ve görüntüleri de barındırmaktadır. Çocukların uzun süre interneti kullanmaları sebebiyle internet bağımlılığı hızla yayılmaktadır. Bu bağımlılık çocukların her bakımdan gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Çocuklar giderek daha çok dijital medya ile etkileşim içinde olmaktadır. Bu etkileşimler çocukların sosyalleşmesinde gittikçe artmaktadır. Kentsel aileler, komşu, akraba, mahalle sakinleri ve doğal ortamları ile ilişkilerinin niteliği bu etkileşimin artmasında etkili olabilmektedir. Buna karşın geleneksel sosyalleştirici kurumların etkileri giderek azalmaktadır. Bu nitel çalışmada, tüme varımsal bir yöntem izlenmiş olup, yarı yapılandırılmış mülakat ve gözlemlerden yararlanılmıştır. İstanbul'un Küçükçekmece, Şişli ve Üsküdar ilçelerinde yaşayan ebeveynlerin gözlem, deneyim ve düşüncelerine göre çocuk-dijital medya etkileşimleri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, dijital medya, sosyalleşme, kentsel çevre, ebeveyn görüşü.

¹ Bu makale, Abdurrahman Özkan'ın Dijital Medya ve Çocuk:Sosyalleşmenin Yeni Boyutları adlı doktora tezi verilerine dayanmaktadır.

DIGITAL MEDIA AND SOCIALIZATION: PARENTS VIEW ON 6-12 AGE CHILDREN SOCIALIZATION (ISTANBUL CASE)

Abstract

Computer and internet-based digital media effects children's games, children's education and their health, more broadly, the socialization of children. Social networking sites, which are based on digital media technology have constituted new spaces for individual and social life. Due to the children use of the internet long-term, internet addiction has been spreading rapidly. The internet addiction affects children's development in all respects negatively. Children is getting increasingly in interaction with social media. The nature of their relations with urban families, neighbours, relatives, neighbourhood residents and their natural environments can have an effect on the increasing of this interaction. On the contrary, the effect of traditional institutions is gradually decreasing. In this qualitative study, an inductive method, and semi-structured interview, observations are used. Positive and negative consequences of digital media and children relations are evaluated according to the parents' observations, experiences and thoughts who are living in İstanbul's districts Küçükçekmece, Şişli and Üsküdar.

Keywords: Child, digital media, socialization, urban neighborhood, parent view.

GİRİŞ

Dijital medya iki binli yıllarla birlikte yaşamımızın her alanıyla iç içe girmeye başlamış ve yaşamımızı her yönüyle etkilemeye başlamıştır. En başta iletişim alışkanlıklarımızı ve bilgi kaynaklarımızı değiştirmekte ya da alternatifler sunmaktadır. Bu alternatiflerin cazibesi, yetişkin, genç ve çocukların, alışverişten eğitime, haber ve mesajlara erişmekten eğlenceye, gittikçe daha fazla dijital medya araçlarıyla zaman geçirmesinde etkili olmaktadır. Çocukların toplumsal norm ve değerleri öğrenme, onlara uyum sağlama ve kimlik edinme süreci olarak sosyalleşmesi de bu süreçte yoğun olarak etkilenmektedir. Dijital medya-çocuk etkileşiminin olumlu ve olumsuz sonuçlarını açıklayabilmek için aile, akran grupları, okul ve kentsel çevrenin rolü de önem kazanmaktadır.

Dijital medyanın çok boyutlu etkileri, çocuklar için de temel bir tartışmayı beraberinde getirmektedir: Dijital medya çocukların sosyalleşmesinde nasıl bir rol oynamaktadır? Bu çalışmada, dijital medyanın çocukların sosyalleşmesindeki rolünü anlamak için dijital medyanın faydaları ve zararları, çocuk ve ebeveyn iletişimine etkileri ve aile, okul, akran grupları, mahalle ve komşuluklar gibi geleneksel sosyalleştirici kurumların rolleri sorgulanmış, dijital çağda sosyalleşmenin geleneksel kuram ve kavramların ötesinde ne gibi farklılıklar gösterdiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Dijital medyanın yarattığı yeni sosyal çevrenin farklılığını açıklamak için çocukların günlük

yaşamlarında dizüstü ve masaüstü bilgisayar ve akıllı telefon gibi araçları kullanma pratikleri gözlemlenmiş, ayrıca ebeveynlerin çocuklarının bu araçları kullanma sürecinde yaşadıkları etkileşimleri tanımlamaları, olumlu ve olumsuz etkilerine dair görüşlerine başvurulmuştur.

Yetişkinler, yeni medya teknolojileri karşısında bazı bilgi ve deneyimlere sahipken, karşılaşacakları olası olumsuz etkilere karşı bazı tedbirler alabilirler. Çocukların ise yeni teknolojilerin benzerleri ile ilgili bilgi ve deneyimleri daha az ya olduğu ya da hiç olmadığı için bu teknolojilerle etkileşimleri birçok sorunu da gündeme getirmektedir.

Yoğun medya-çocuk etkileşimlerinin yarattığı sorunlar sebebiyle gerçek sosyal ilişkilerin önemi, bu ilişkiler için kentsel yaşamda nasıl daha fazla zaman ayırılabilir, bunun için gerekli alan ve mekânlar nasıl çoğaltılıp uygun hale getirilebilir gibi sorular gittikçe daha fazla sorulmaktadır. Yeterli park veya açık alanların olmaması ya da olanların yeterince güvenli olmamasının çocukların İstanbul gibi büyük kente gündelik yaşamını kısıtlamaktadır.

Açık oyun ve yaşam alanları kötü kentsel yapılaşma sonucu ortadan kalkmakta ya da oldukça kısıtlanmaktadır. Bu da çocukların daha fazla ev ve alışveriş merkezleri gibi kapalı mekânlara hapsolmesine neden olmaktadır. Okul gün ve saatleri haricinde, okul dışı etkinlikler için akranlarıyla bir araya gelme şansı son derece kısıtlanan çocuklar, zamanlarının önemli bir kısmını medya araçlarıyla geçirmekle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Kentsel sosyal yaşamda çocuklar için artan kısıtlamalara karşın, dijital medyanın gelinen en somut bileşimi olarak cep telefonlarıyla dijital dünyadaki oyun, arkadaşlık, haberleşme başta olmak üzere hemen hemen her ihtiyaç karşılanabilmektedir. Dijital medyanın sunduğu olanaklar, onu çocuklar için cazip bir zaman geçirme aracı kılmaktadır. Sonuçta dijital medyanın sunduğu ortam/çevrenin gittikçe daha fazla doğal çevrenin yerini aldığı söylenebilir.

Aile, okul ve akran gruplar başta olmak üzere, diğer sosyalleştirici kurumların yanında gittikçe, söz konusu diğer kurumların etkilerinin azaldığını ya da değiştiğinin de açıklanması gerekmektedir. Fakat bu değişimin daha iyi anlaşılması için bilinegelen klasik sosyalleşme teorilerinin çocukların sosyalleşmesini nasıl açıkladıklarına ve dijital medya öncesi medyanın, yani analog medyanın özellikleri ile klasik kitle iletişim araçlarının sosyalleşmedeki rolüne dair kuramlara değinmekte yarar görüyoruz.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Sosyalleşme Kuramlarında Sosyalleşme

Sosyalleşme, sosyolojinin temel kavramlarından biridir. 19. Yüzyıl başlarından beri sosyolojide ve psikolojide gittikçe yaygın kullanılmaya başlanan bu kavram, ilk kez Amerikalı sosyal felsefeci Edward A. Ross bir bilimsel tezde kullandı. Buna karşın Emile Durkheim bu kavramın kurucu babası olarak kabul edilmektedir. Durkheim, mekanik toplumdaki organik topluma geçişi inceleyen, karmaşık toplum yapısında sosyal uyumun nasıl olduğunu anlamak için bu kavrama başvurmuştur. Kolektif bir bilince sahip olan toplum, gelecekte var olmak için bireylerin kendisine katılımını sağlarken bazı normlar ve zorlayıcı mekanizmalarla kişiliklerini düzenler. Sosyal normlar, bireylerin dürtüsel, bencil ve asosyal davranışlarını frenlediği bu sürece 'sosyalleşme'

olarak adlandırmıştır (Hurrelmann, 2002:11-12). Doğa bilimlerindeki gibi nesnel yöntemleri kullanarak toplumsal olguları incelemeye çalışan Durkheim, işlevselci bir yaklaşıma sahiptir. Bu yaklaşımdan hareketle ahlaki sistemleri, değerleri, toplumsal kurumları, adet ve inançları bireylerden çok toplum içindeki rolüne ve toplum için faydalılığı için araştırmaya çalışmıştır. Bu amaçla basit, farklılaşmamış toplumların farklılaşarak kompleks yapılara doğru değişirken toplumsal dayanışmanın nasıl sağlandığını açıklamaya çalışırken üç sorudan hareket etmiştir: “1) Bireylerde daha büyük bir toplumsal birimin parçası oldukları duygusu nasıl oluşur? 2) Onların arzuları ve istekleri kollektif bütün katılmalarını sağlayacak biçimde nasıl kısıtlanır? 3) Bireylerin ve diğer toplumsal birimlerin etkinlikleri nasıl birbirleriyle koordineli ve uyumlu hale gelir?” (Turner vd.,2010:354).

Durkheim, pozitivist epistemolojiden hareket ederken, bir sistem ve değerler bütünü olarak toplum-Birey dikotomisinde esas olanın toplum ve toplumla bütünleşme ve uyumun önemine inanmıştır. Bireyin sosyalleşme sürecinde diğer okulun önemli bir rolü vardır. Ona göre eğitimde amaç, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda bireylerin yetenek ve kapasitelerini geliştirmek, içinde yaşadıkları çevreye hazırlamak ve böylece toplumun korunması ve geliştirilmesini sağlamaktır (İnal,1980:513).

Sosyalleşme sürecinde bireyin, özel olarak da çocuğun toplum karşısındaki pasif bir alıcısı ya da tabi olması gerektiği düşüncesi, 19. Yüzyıl sosyolojik düşüncenin, özellikle pozitivist ve işlevselci yaklaşımın ortaya çıkıp geliştiği şartların etkili olduğu söylenebilir (Demir Gürdal, 2013:5-6).

Sosyalleşmeyi açıklayan önemli sosyolojik kuramlardan biri de Talcott Parsons’un ‘sistem teorisi’dir. Parsons, sadece bir davranışsal organizma olan yeni doğan insan, daha sonra bireyler olarak gelişip bir kimlik kazanırken nasıl toplumsallaştığımızı sorgulamıştır. Parsons, toplumların nasıl yapılandığını ve uyumlu bir şekilde yaşadığını açıklayan kültürel, toplumsal, kişilik ve davranışsal organizma olmak üzere ‘genel eylem kuramı’ dört sistem içermektedir. Kültürel sistemin temel kavramı olarak görülen sosyalleşme, içerdiği değerlerin birey tarafından benimsenmesi/içselleştirmesiyle olmaktadır. Sosyalleşme, toplumsal denetimi ve toplumun bir arada yaşamasını sağlayan bir baskıdır. Sosyalleşme, başka bir deyişle, bireyin toplumun ‘rol beklentilerini’, toplumun kendinden ve diğer aktörlerden ne beklendiğini öğrenerek toplumun bir üyesi olmaktır. Birey, değerleri kültür sisteminde, normatif beklentileri veya rol beklentileri ise toplumsal sistemde öğrenirken, birey kimliği kişilik sistemden, biyolojik donanımı ise davranışsal organizmadan gelmektedir. İşte Parsons’a göre sosyalleşme, bu dört sistemin birbirleriyle bağlantılı çalışmasıyla olmaktadır. Bu dört sistem içinde bireyin davranışının nasıl ortaya çıktığını açıklamak için bir ‘eylem kuramı’ geliştirmiştir (Wallace ve Wolf,2012:55-58). Nitekim bireyin eylemi de söz konusu dört sistemin işlevleri ile uyumlu olduğu sürece başarılı ya da başarısız olmaktadır.

Durkheim’de olduğu gibi Parsons’ta da sosyalleşme sürecinde toplumun verili değerlerinin birey karşısında dominant bir konumu vardır. Günümüz ileri kent ve iletişim toplumunda Durkheim ve Parsons’un işlevselci yaklaşımlarının çocukların sosyalleşmesini açıklamakta yetersiz kaldığı söylenebilir. Artan bireysellik, toplumsallığı geriletirken; yeni medya teknolojileri,

fiziksel ve sosyal çevreye siber uzay (space), gerçek sosyal ilişkilere sanal ilişkileri sunmuştur. Ayrıca toplumsal kontrolü sağlayan moral değerler ve kurumların baskı ve kontrol rolü aşınmaktadır. Dolayısıyla, ileri kent ve iletişim toplumunda insan eylemlerinin niteliği, sosyal ilişkiler, mekân, suç ve kontrol ve baskı mekanizmaları farklılaşırken sosyalleşmenin de yeni bir çerçevede oluştuğunu söylemek mümkündür.

Durkheim ve Parsons'un işlevselci sosyalleşme anlayışları yanında George H. Mead ve Charles H. Cooley'in sosyal psikolojik ağırlıklı sosyalleşme kuramları da klasik sosyalleşme kuramları arasında sayılmaktadır.

Mead'in sosyalleşme ile ilgili düşüncelerinin çerçevesini anlatan en önemli yönü belki de insanı hayvanlardan farklı kılan zihinsel özelliklerine yaptığı vurgudur. İnsan zihni, kendisi ve başkalarıyla ilgili imaj geliştiren, başkalarıyla iletişimini sayısız anlamlı simge üzerinden kuran bir yetkinliğe sahiptir. Sosyalleşmeyi açıklamada Mead'in temel kavramı olarak benlik, doğuştan gelmemekte, sosyal deneyimin bir ürünü olarak görülür. Benlik ancak iletişimle gelişebilir. Ona göre, insanların birbirleriyle etkileşimleri, paylaşılan simge ve anlayışlara dayanmaktadır. Küçük çocuklar, gelişimlerini çevredekilerin eylemlerine öykünür ve bunu oyunlarda gösterirler. 4-5 yaşlarından sonra çocuklar, yetişkinlerin yaptıklarını salt bir öykünmeyle tekrarlamamanın ötesine geçerek yetişkinlerin rolünü oynadığı daha karmaşık oyun kurgularını yapacak seviyeye doğru gelişir. 'Başkasının rolünü almak'la çocuklar, başka insanların yerinde olmanın nasıl bir şey olduğunu öğrenir. 'Başkasının rolünü almak'la 'kendilik bilinci' de geliştirmiş olurlar. Bu bir anlamda başkalarının hareketlerini önceden kestirmemize yardımcı olmaktadır. Başka bir kişinin rolünü almak, kendimizin farkına varmamıza yardımcı olmaktadır. Mead bir şey yapma girişimimizi 'özne ben' (aktif olan ben-I) ile karşılarken, diğerlerinin hareketimize verdiği tepkiye bakarak girişimimizi şekillendirmemizi ise 'nesne ben'i (pasif ben-bana-me) olarak adlandırmaktadır. Mead, başka insanların rolünü alarak benliğimizi geliştirdiğimizi, bunun da dil ve semboller aracılığıyla oyun şeklinde yaptığımızı belirtmektedir. Çocukların 4-5 yaşlarında 'başka biri olarak oynar'ken, sonraki yaşlarda birbirleriyle ilişkisi olup oyuna dâhil olan başka herkesin rolünü alması gerekir. Mead'e göre anne ve babalar sosyalleşme sürecinde rolü en önce oynanan insanlar olmaktadır. Bu ilk sosyal çevre, çocuklara dünyaya ebeveynlerinin gözünden bakmasında önemlidir (Giddens, 2012: 202; Ritzer, 2011:362-365)

Charles. H. Cooley de Mead gibi, insanın çevresiyle etkileşimi sonucunda bir benlik geliştirdiğini farklı şekilde açıklar. Onun bu etkileşimi açıklamada kullandığı temel kavramı 'ayna benlik' kavramıdır. Cooley, bu kavramla, insanların bilinç sahibi olduğu ve bu bilincin, süregiden toplumsal etkileşim içinde şekillendiğini anlatmak istemiştir (Ritzer, 2011: 201-202).

Cooley'in sosyal-psikolojik bakışının ikinci bir temel kavramı, 'birincil grup'tur. Bireyin geniş toplumla bağlantı kurmada anahtar bir rol oynayan birincil gruplar, samimi, yüz yüze gruplardır. İlk gençlik dönemindeki bu gruplar aile ve akran grupları olmaktadır. Bu grupların bireyin toplum içinde sosyalleşmesindeki rolü son derece önemlidir. Cooley'ye göre, esas olarak birincil grup içinde, ayna-benlik ortaya çıkar ve ben-merkezli çocuk, başkalarını hesaba katmayı öğrenerek topluma katılan bir üye haline gelir. (Ritzer, a.g.e. 201-202).

Cooley'in sosyal psikolojisinin insan ilerlemesinin ve insan sempatisinin sürekli genişleyen yayılımını içerdiğini belirten Coser, bu genişleme neticesinde " birincil grup ideallerinin aileden yerel topluluğa, ulusa ve nihayetinde dünya topluluğuna yayılabileceği düşüncesi olduğu tespitini yapar (Coser,2011:275). Cooley'in bu ilginç öngörüsü, günümüz küresel ağ dünyasında hangi değerlerin küreselleştiği, aile ve yerel toplulukların küreselleşme karşısında nasıl var oldukları sorularıyla beraber düşünüldüğünde, günümüzde sosyalleşme kavramının zemininin ne kadar değiştiği anlaşılabilir. Ayrıca akıllı telefon kullanımı ile, aile, arkadaş grupları gibi 'birincil gruplar' içindeki samimi ilişkileri tartışmalı hale getirmektedir.

Psikoloji Kuramları Açısından Sosyalleşme

Klasik psikolojik kuramlar, bazı temel kabulleri ve farklı yorumlarıyla günümüzde çocukların gelişimi, yetiştirilmesi ve akademik araştırmalarda etkisini. Özellikle çocuklar ile ilgili güncel sorunların çözümünde psikolojik kuramların çocuk gelişimine dair dönemlendirme, kavram ve tanımlarından yararlanmaktadır. Söz konusu kuramları bütün dönem ve özellikleri ile ele almanın araştırmanın sınırlarını açacağı düşünerek sadece araştırmamıza konu olan 6-12 yaş arası çocukların gelişim özelliklerine, bu yaşlarda yaşanan sorunların sebeplerine ve çözüm önerilerine değinilecektir.

6-12 dönemi, Sigmund Freud'un çocuk gelişimi kuramında latent (gizil) dönem olarak adlandırılmaktadır. Önceki dönemlere göre (oral, anal ve fallik) bu dönem, bedensel heyecan, haz kaynağı bölgelerin ve cinsel dürtülerin daha sakin olduğu bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde libido ile ilgili dürtüler bastırılırken, dış dünyaya yönelik yoğun bir ilgi ve öğrenme faaliyeti başlar. Bu dönemde cinsel ve saldırganlık enerjisinin yerine oyun oynama ve diğer insanlarla ilişki kurma eğilimi öne çıkar. Çocuk bu dönemde dar bir sosyal çevreden çıkarak daha geniş arkadaş grupları ve öğretmenleri ile ilişkiler kurar. Karşı cinse mesafeli olurken, hemcinsleriyle diyalog kurup oyunlar oynamayı tercih eder. Okul çağı olarak bu dönem, çocuğun sürekli yeni şeyler öğrenme ve yeni etkinlikler yapma heyecan ve isteği görülür. Bu dönemde çocuğun gereksiz ve anlamsız karşı çıkışlarla önünün kesilmesi, onun yaptıklarının değersiz ve anlamsız olduğu duygusuna kapılmasına neden olabilir. Gerek karşı cinse mesafeli diyalogu, gerekse soru sorma, merak ve girişimleri yerinde cevaplandırılmalı, ebeveyn, öğretmen ve akranların güven ve destekleri sağlanmalıdır (Bak, 2011:47-48).

Freud'un gelişimin temeline cinselliği koymasını ve ilgili açıklamalarını yetersiz bulan Erik H. Erikson,, gelişime sosyal bir boyut ekler ve yaşamın tüm dönemlerinde ortaya çıkan sorunları ve bu sorunları aşmak için yapılması gereken bazı ödevleri betimler. Erikson'un kuramında çocuğun 6-12 yaşları, kişilik gelişiminin 4. evresine tekabül etmektedir. Gelişimin bu evresi "Ben öğrendiğim şeyim" cümlesiyle özetlenmektedir. "Başarıya karşı aşağılık duygusu" olarak adlandırılan bu dönemde çocuk yoğun bir öğrenme faaliyeti içine girer. İlkokul yıllarını kapsayan bu dönemde çocuğun okula başlamasıyla sosyal dünyası çok genişler. Çocuğun bu yeni dünyaya uyum sağlayabilmesi için anne-babasının, öğretmenlerinin ve arkadaş gruplarının kendisinden yapması gerekenleri başarıyla yapması gerekir. Erikson'a göre, bu dönemde çocukta başarıma duygusu gelişmezse bunun yerine "aşağılık duygusu" gelişir (Arı, 2008:100-101).

Freud'un 'gizil-latent- dönemine karşılık Kohlberg'in kuramında ise bu dönem 'dördüncü dönem'dir. Yani, 'Üreticiliğe karşın küçüklük, değersizlik ya da çalışkanlık ve yapıcılığa karşın aşağılık duygusu dönemi'dir.. 6-11 yaş arası kapsayan bu dönem, okul çağı dönemidir. Kohlberg de çocuğun bu dönemde yoğun öğrenme faaliyeti içine girdiğini, aile ortamını aşarak okul ve akran gruplarıyla daha çok vakit geçirmeye çalıştığı bir dönem olarak görmektedir. Bu dönemde çocuk kendini öğrendikleri ile tanımaya ve tanıtmaya çalışır. Cinsel dürtülerin hareket-siz olduğu bu dönem, süper ego gelişiminin tamamlanır, süper egonun işlevleri olgunlaşırken ve içgüdüsel dürtülerin denetim altına alındığı bu dönemde, çocuğun ilgisi kendi hemcinslerine yöneliktir. Çocuğun daha çok öğrenmeye odaklanırken, üretkenliği de son derece artar bu dönemde. Çocuğun ev dışına açılarak, sosyal ilişkiler alanını komşular/mahalle ve okulla genişletir. Çocuğun daha geniş bir çevreyle ilişki kurması, ona daha önceki dönemlerde taşıdığı olgun olmayan istek ve hayallerin daha gerçekçi hedeflerle değiştirilmesini sağlar. Birşeyler yapmaya çalışırken yaptıklarının onaylanmasını bekler. Yaşça daha büyükleri gözlemleyerek, araç gereç kullanmayı öğrenir, el ve vücut becerisini geliştirirler. Bu dönemde doğru kişi ve davranışları örnek alması önemlidir. Kendini yaptığı işe daha fazla veren çocuk, ruhsal ve duygusal gelişimini kısıtlayabilir (Bak, 68-70; Miller, 2008: 215).

Jean Piaget'in Bilişsel Gelişim kuramında ise 7-12 yaş aralığı okul çağındaki çocukların zihinsel gelişimleri "Somut İşlemler Dönemi" olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem zihinsel gelişimin son basamağı olan bir sonraki gelişim dönemi "Soyut İşlemler Dönemi"ne geçiş için bir basamaktır. Piaget bu dönemi önce ve sonra gelen dönemlerden kesin çizgilerle ayırmasa da bir önceki döneme göre düşünme süreçlerinde önemli ilerlemeler kaydedilir. Zihinsel faaliyetin somut bir davranışa dönüşür. Bu dönemde,

"(...) çocuk, bilgiyi zihinsel olarak izler, zihninde bir düzene koyar, işler ve mantıksal bir sonuç çıkarır. Gerekli görürse bu sonuçla tutarlı bir işlem yapar. İşlemlerin gelişimi, yeni bilgilerin hâlihazırdaki şemalar uymamasıyla olur. Yeni bilgiler, algılanan yeni uyaranlar hâlihazırdaki şemalara uymadığında zihinsel denge bozulur. İnsan zihni dengede kalmak ister. Bunun için özümleme ve uyma süreçleri yeni bir dengenin oluşması için işe karışır" (Arı, 2008:90).

Jean Piaget, gelişim kuramında çocuğun dünyayı anlamlandırma yeteneğinin gelişimini birkaç ana aşamaya ayırırken, her aşamada yeni bilişsel becerileri edinmesi gerektiği, bunun için de bir önceki aşamanın başarıyla geçilmesini gerektirir. Ona göre, bilişsel gelişimin bu aşamaları, toplumsallaşmanın evrensel özelliklerini barındırırlar (Giddens,2012: 204).

Psikolojik gelişim kuramlarına bakıldığında, çocukluğun fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişiminin bazı dönemlere ayrıldığını ve her dönemde çocuğun göstereceği gelişimlerin olduğu kabul edilmektedir. Dönemlerin ardışıklığı, her yeni dönemde gelişen sosyal çevre, çocukların sağlıklı gelişimi için önem arz etmektedir. Vygotsky'in bilişsel gelişim kuramında öğrenmenin sosyo-kültürel ortamla etkileşimine dikkat çekerek, yüksek zihinsel işlevselliğin bireyde ortaya çıkmadan önce, genellikle akran bireyler veya yetişkinler arasındaki konuşmalar ve işbirliği içinde ortaya çıktığına inanılmaktadır (Arı,2008: 95). Sosyal çevrenin bir boyutunun da medya ortamlarıyla kurulduğunu, özellikle sosyal medya platformlarının yeni sosyalleşme ortamları yarattı-

ğını göz önünde bulundurduğumuzda, yeni nesil çocukların sosyalleşme tecrübelerinin dikkatle izlenmesi gerektiği söylenebilir.

Sosyalleşmeye Dair Yeni Yorumlar

Klasik sosyalleşme yaklaşımlarının, disiplinler (psikoloji, sosyoloji gibi), beden gelişimine bağlı olmakla biyolojik (Freud, Kohlberg, Piaget, Erikson), toplumun dominant ve tek yönlü etkisini vurgulayan yönüyle sosyolojik, bireyin sosyal gruplara katılım sürecini anlatma bakımından sosyal psikolojik yönleri ağır basmıştır. Sosyalleşme ile ilgili çağdaş yorumların ise sosyalleşmeyi insanın tüm yaşamında, farklı alanlarda benzer bilgi ve deneyimleri edinilmesini ve bu alanlardaki sosyal ve fiziksel çevreye uyumu açıklamada kullandıkları görülebilir.

1960'lardan radyo, televizyon ve sinema gibi kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, refah toplumu politikaları, çocuk hakları ve çocuk eğitimi ile ilgili yeni araştırmalar, birçok alandaki etkileri gibi çocukların sosyalleşmesine de yeni anlamlar katmıştır. Bunları kısaca göz attığımızda sosyalleşmenin toplum, aile ve çocuklar açısından farklı şekillerde tanımlandığı görülebilir.

Geniş anlamıyla sosyalleşme, yeni kuşaklara yavaş yavaş telkin edilen ebeveyn kuşağının hala işlevini sürdüren ve yeni şartlarla bağlantı kurmasına yarayan eski normları ve yeni değişimlere ayak uydurmasını sağlayan sosyal normların benimsenmesini kapsamaktadır (McCoby, 2007:5).

İyi alışkanlıkların öğretilmesi olarak sosyalleşme, çocukların kabul edilebilir sosyal davranışları ve beklenen dönemsel yeterlilikleri edinmesidir. Aileyi temel sosyalleşmenin birimi kabul edenler, sosyalleşmenin demokratik ya da otoriter bir ailede geçip geçmediğini araştırırlar. Yeni anlayışlardan biri, çocukların kendi sosyalleşmesinin ajanları olduğu veya ebeveynlerin karşılıklı yönlendirmesiyle yaşanan bir süreçtir. Çocuğun dürtülerin denetlenmesi ve düzene sokulması olarak sosyalleşme, çocukların kendilerini kontrol etmeleri ve kendilerini ebeveynleriyle özdeşleştirmeleri, onların ve toplumun otoritelerini ve kontrollerini kabul edilmesidir (McCoby, 2007: 15-28). Bern'e göre ise, sosyalleşme, toplumun beklentilerinin yerine getirilmesi, yetişkinlerden çocuklara kültür aktarımı, çocuklar ile yetişkinler arası çift yönlü bir etkileşimi ve çocuğun toplumun aktif bir üyesi olması anlamında yaşam boyu süren bir süreçtir. Sosyalleşmeyi, bireysel olarak kişiyi grupların ve toplumun etkili bir katılımcısı olmak için bilgi yetenek, karakter özelliklerini elde edilme süreci olarak ifade eden Bern, aile, akran grupları, okul, din, devlet, hukuk ve medya gibi temel kurumların her birinin çocuklara kendi işlevleri açısından bazı direktifler verdiğini belirtir. Ona göre, sosyalleşme kavramı, ebeveynlik ve çocuk yetiştirme, sosyal gelişme ve eğitimi içeren insanlık tarihi kadar eskidir. (Bern, 2010: 6-7).

Dijital Medyanın Özellikleri ve Etkileri:

Gazete, radyo, sinema, televizyon gibi kitle iletişim araçlarının uzun ve/veya kısa süreli etkilerine dair Shanon, Gerbner, Lasswell, McLuhan, Frank Okulu temsilcileri ve Schiller gibi kuramcılar, iletişim teknolojilerinin etkilerine dair farklı açıklamalar getirdiler. 1980'lere kadar kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşturmada, kitlelerin tutum ve beğenilerini değiştirme veya

mevcut olanlara yenilerini eklemelerine dair etkilerinin dönemsel olarak değiştiği ortaya konulmuştur. İletişim teknolojileri, başta aile olmak üzere diğer toplumsal kurumlar ve insan ilişkileri üzerinde etkileri vardır. Tüm farklılıklarına rağmen, medyada gerçeğin manipüle edilebildiği bir dil ve bu dilin kodlarının kullanıldığı bilinmektedir. (Schiller, 1996; Fiske, 2003; McQuills ve Vindahl, 2010).

1990'lardan sonra gelişen dijital medya teknolojisi ise medya teknolojilerinin niteliklerine yeni özellikler katmıştır. Bu yeniliklere binaen radyo, televizyon, gazete eski (analog); bilgisayar, internet ve akıllı telefonlar ise yeni medya olarak adlandırılmaktadır. Yeni medya olarak adlandırılan günümüz dijital medya teknolojisinin artan etkilerini ve nedenlerini açıklayabilmek için dijital medyanın özelliklerini ve sunduğu yeni olanakları göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

İnternet, hangi katılımcıların içeride olduğu hangilerinin ise dışarıda kaldığı, basitçe birşeylerin yazıldığı ya da tıkladığı bir sosyal dünya düzlemi değildir. Sosyal etkileşimi yöneten norm ve kurallar, çevrimiçi olduğumuzda bir dönüşüm yaşadığı halde geçerliliklerini devam ettirirler. Temelde sosyal bir kurum olduğu için internet sosyolojik olarak incelenebilir ve incelenmelidir (Witte ve Mannon, 2010:3).

Sosyal medya platformlarında yeni toplumsal grupların yarattığı yeni sosyallik biçimleri, gerçekte bir arada olmayıp haberleşen, bilgi alışverişi yapılabilen yeni sosyallikler yaratmıştır. Dijital medya, kurumların ve yetişkinlerin kural, değer ve tutumlarını esneten, kimi zaman ve mekânda ortadan kaldıran yeni bir sosyalleşme alanı açmış bulunuyor. Zaman ve mekân faktörü bir anlamda ortadan kalkarken, çocukların öğrenme ve yapma deneyimleri hızlı, düzensiz (chaotic) bir süreç izlemektedir. Örneğin altı yaşındaki bir çocuk, on beş yaşından sonra görmesi ya da yapması uygun olan bir deneyimle karşılaşabiliyor, karşılaşmakla da kalmayıp taklit edebiliyor. Yetişkinlerin izleyebileceği şiddet, cinsellik ya da argo söz içerikli görüntü veya sözlere çocuklar da kolayla erişebilmektedir. Dijital medya, çocuklar için yeni bir oyun, eğlence ve çevre sunmaktadır. Yeni ve heyecan verici şeyleri keşfetmek çocukların günlük zamanlarının önemli bir kısmını alıyor. Bu da çocuklarla ilgili internet, bilgisayar veya oyun bağımlılığı gibi yeni sorunları yaygın olarak gündeme getirmektedir.

Çocukların formal bir eğitim almadan dijital medya aracılığıyla birçok şeyi öğrenmesi, yeni bir okuryazarlık türü olarak dijital medya okuryazarlığını gündeme getirmiştir. Ebeveynlerin ve çocuklarının dijital medya okuryazarlığı konusunda eğitilmiş olmaması, çocukların medya kullanımlarını sorunlu hale getirebilmektedir. Şiddet ve cinsellik içerikli yayınlar, kötü arkadaşlıklar, ticari dolandırıcılar gibi birçok riskle karşılaşılabilir.

Dijital medya sadece riskler ve olumsuzluklar barındırmamaktadır. Bunun yanında, insanlara ve bilgi kaynaklarına ulaşmayı da oldukça kolay hale getirdi. Eğitim, siyaset, ticaret, ekonomi, sanatla ilgili bilimsel ve mesleki gelişmelere ya kaynaklık ediyor ya da bu alanlardaki gelişmelerin sunulduğu yeni bir düzlem sunmaktadır. Söz konusu alanlarla ilgili geleneksel üretim ve yaygınlaştırma faaliyetleri artık yetersiz görülmekte, bireysel/kurumsal, bilimsel ya da eğlence-lik olsun, yapılanların dijital medyadaki görünürlüklerinin olmaması artık düşünülemez bir

dönemi yaşıyoruz. Dolayısıyla dijital medya, gerçek yaşamın bir uzantısı, insan ilişkilerinin yeniden üretildiği bir uzam, aynı zamanda kişilerin gerçek yaşamından oldukça bağımsız bir etkinlikler alanı da olabilmektedir. Bu da dijital medyanın olumlu-olumsuz etkilere sahip olma potansiyelini bize göstermektedir.

Dijital medyanın bu temel özellikleri, ondan hem dünyadaki gelişmeleri takip etmek, fırsatları değerlendirmek anlamında iyi karşılanmasına, hem de çoklu bilgi içinde doğru bilgiyi bulma zorluğu, yanlış kullanımlardan doğan maddi, manevi ve psikolojik sorunlardan dolayı da kötü karşılanmasın sebep olmaktadır.

Sosyal medyada 'dijital yerli' olarak adlandırılan alt kuşağın ve 'dijital göçmen' olarak adlandırılan kuşağa göre daha fazla aktif olmaktadır. Bilgi ve deneyimlerini daha fazla sosyal medyadan edinen dijital yerliler daha fazla kuşkucu bir bakış açısına sahip olmaktadır.

Buna karşın, dijital göçmenler ise sosyal ilişkilerini sosyal medya üzerinden şekillendirememekte ve bunu tercih de etmedikleri. Dijital yerlilerin kuşkuculuğu, sosyal medyadaki deneyimlerinden gelirken, dijital göçmenlerin ise yeni tarz ve sosyal ilişkilere karşı daha az tarafsız ve bazı önyargılara sahip oldukları görülmüştür. Dijital medya ile ilgili tutumlarının olumsuz, becerilerinin de daha az olduğu bilinen dijital göçmenlerin dijital yerlilere çeşitli kısıtlamalar getirmektedirler (Akdemir ve Con:406-4012).

Diğer yandan gelişen iletişim teknolojilerinin bilgi kaynaklarına ulaşmayı ve öğrenmeyi kolaylaştırabileceğini belirten uzmanlar bu teknolojilerin öğrenme için yeni ortamlar sunduklarına dikkat çekmektedirler. Söz konusu yeni teknolojiler;

1. Genelleme olanağı veren yaşantılar sağlar.
2. Bireysel öğrenme hızları ölçüsünde öğrenim görmesine yardım eder.
3. Yaratıcılık ve problem çözme yeteneğini geliştirir.
4. Karmaşık yapıları basit ve anlaşılır hale getirerek daha kolay öğrenilmesini sağlar.
5. Duyu organlarının algı sınırlarını aşan büyüklük ya da küçüklükteki araç ve cisimlerin algılanabilmesini sağlar.
6. Öğrencilerin dikkat, gözlem yapma, konuşma, dinleme, anlatma ve yorumlama gibi iletişim yeteneklerinin gelişmesini sağlar.
7. İşlemlerin ve becerilerin görülerek daha çabuk öğrenilmesini sağlar.
8. İlgi çekici, sürükleyici ve eğlendirici öğrenmeyi teşvik eder.
9. Çabuk öğrenen öğrenciler için zamandan büyük tasarruf sağlar" (Teker,1987 :389).

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu araştırmada, nitel ve nicel sınıflandırma içinde nitel bir araştırma olup, bir durum araştırması yaklaşımını seçilmiştir. Felsefi arka planı sosyal yapılandırmacılık (diğer bir adlandırmayla yorumlayıcı) anlayışına göre, bireylerin içinde yaşadıkları ve çalıştıkları dünyayı anlamaya

çalışırken, onların deneyimlerinden yola çıkarak belirli eşya veya nesnelere yönelik öznel anlamlar geliştirirler (Creswell, 2013: 25; Neuman,2014:130). Bu doğrultuda bu araştırmada dijital medya-çocukluk-sosyalleşme-ebeveyn bakışı ile ilgili anlamların çokluğu karşısında birkaç fikir veya kategori ile sınırlandırılmayacak kompleks bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır. Bunun için ne kadar çok farklı katılımcıya ya da farklı bakış açılarına ulaşırsa, araştırmacının araştırmaya o kadar hâkim olunacağı düşünülmüştür. Bu sebeple bir teoriden hareket etmek yerine, bir teori veya anlam modelleri üretilmeye çalışılmış ve tümevarımsal bir yol izlenerek bunlar geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırma için İstanbul'un Küçükçekmece, Şişli ve Üsküdar ilçelerinde yaşayıp 6-12 yaş aralığında olan çocukları ve ebeveynlerini kapsamaktadır. Bu evreni temsil edebilecek üç ilçenin tüm mahalleleri göreceli olarak sosyal, kültürel ve ekonomik durumları açısından alt, üst ve orta düzey olarak sınıflandırılmış; her düzeyi temsil eden mahallelerden ebeveynlerle görüşülmüştür. Görüşülen anne ya da babalar sistematik tesadüfi (random) örneklem yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Bu yöntemle göre, araştırmanın evreninin önce tabakalara ayrılması, sonra da her tabakayı temsil edecek elemanların basit tesadüfi örnekleme ile her tabaka içinden bir birine yakın sayıda eleman seçilmiştir. Bu işlem araştırma pratiğinde konusuna göre, bölge, şehir, mahalle, meslek grupları, yaş, eğitim, gelir, cinsiyet ve sosyo-ekonomik özellikler, evreni tabakalara ayırmada kullanılan ölçütler olabilmektedir (Gökçe, 2007:116).

Bu çalışmanın evreni için seçilen üç ilçenin her bir mahallesi birer tabaka kabul edilerek, her mahalleyi temsil edecek yeterli sayıda eleman tesadüfi olarak seçilmiştir. Her ilçede görüşülen anne ve baba sayısının, farklı meslek gruplarından seçilmiştir. Seçilenlerin görece olarak yoksul, orta ve varlıklı ailelerin yaşadığı mahallelerin birbirlerine yakın oranda temsil edilmesine özen gösterilmiştir. Buna göre Küçükçekmece ilçesinin farklı mahallelerini temsil amacıyla 11 baba ve 16 anne, toplamda 27 ebeveyn ile görüşülmüştür. Şişli ilçesinde ise 12 baba ve 11 anne olmak üzere toplam 23 ebeveyn ile görüşülmüştür. Üsküdar ilçesinde de 14 baba ve 11 anne olmak üzere toplamda 25 ebeveyn ile görüşülmüştür. Üç ilçede toplamda 75 anne ve babayla görüşülmüştür.

Bu tür araştırmalarda hareket noktasını oluşturan hipotez veya varsayımlar, bazı gözlem veya olgulara dayandırılmaktadır (Gökçe, 2007:52). Bu araştırma için, Küçükçekmece ilçesinde iki yılı aşkın bir süre içinde ilk ve ortaokul öğrencileri ve ebeveynlerine yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetleri sırasında elde edilen deneyim ve gözlemlerden yola çıkılarak Üsküdar ve Şişli ilçeleri de konu-amaç birliği gözetilerek dâhil edilerek temel araştırma sorusu ve bazı alt sorular oluşturulmuştur.

Bu araştırmada, dijital medyanın, geleneksel kurumların ve sosyal çevrenin sosyalleştirici rolünden farklı olarak, çocukların sosyalleşmesinde nasıl bir rol oynadığı sorusuna cevap aranmış olup, dijital medyayı kullanma süresi, ebeveynlerin ekonomik, eğitim ve kültürel özelliklerinin, oturlan mahallenin çocuk-medya etkileşimlerine neden ve nasıl etki ettikleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu etkileşim sürecini en yakından gözlemleyen, aynı zamanda bu etkileşimleri olumlu ya da olumsuz etkileyen aile içi durumlar ve kentsel mahallenin etkileri hakkında da bilgi almak için de ebeveynlerin öncelikli başvurulması gereken bireyler olduğu kabul edilmiştir.

Araştırma için toplanan veriler, ebeveynlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelere verilen cevaplardan ve ebeveynlerin çocuklarıyla zaman geçirdikleri parklar, AVM'ler, kapalı ve açık sportif ve kültürel faaliyetlerin yapıldığı alanlardan elde edilen gözlem notlarına dayanmaktadır. Ebeveynlerin verdiği bilgileri anlamada ve eksik kalan yönleri görebilmek amacıyla bu gözlemlerden yararlanılmıştır. Gözlemler ve ön görüşmeler sonucunda öğrenilmek istenen konuların bir listesi yapılmış, bu listeden yola çıkılarak 14 soruluk bir klavuz hazırlanmış, anlaşılmayan ya da ek bilgiler almak için ek sorular sorulmuştur. Bu tür bu uygulama, görüşmeyi yapan kişiye soru sorma, bilgi toplama, zamanı kullanma ve görüşmeyi duruma göre yönlendirme olanaklarını tanımaktadır (Gökçe, 2007:88; Demir, 2011:279).

Nitel araştırmalarda verilerin analizi, datadan anlam çıkarma ve bir resim çizme sürecidir. Bu için verilerin analiz için hazırlanması, verilerin incelenmesi ve yorumlanması gibi üç aşama takip edilmektedir. Bu sürecin, araştırmanın diğer aktiviteleriyle beraber, teorik ve metodolojik ileri-geri dönüşlerle ilerlemesi beklenmektedir (Creswell, 2009:195). Bu araştırmada verilerin analizinde basit betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır, bunun için bazı kodlamalardan yararlanılmıştır. Bu tür analizde farklı kişilerin farklı cevapları, elde edildiği haliyle değiştirilmeden alıntılar şeklinde aktarılır (Demir, 2011:301; Neuman, 2014: 660-664).

Bilgisayar ve internet teknolojisinin web 2.0 ile ulaştığı yeni düzey, başta çocuk ve gençlerin sosyalleşme, kimlik geliştirme, oyun, öğrenme, suç işleme ve aile içi ilişkileri gibi hemen her alandaki değişimleri inceleyen çalışmalar yapılmaktadır (Binark, 2007; Yavuzer ve Şirin, 2013; Özçetin, vd.,2013; Özçetin, vd.,2016).

Bu çalışmanın özgün yanı, Türkiye'de en ileri kentleşme düzeyinin görüldüğü İstanbul örnekleminde, 6-12 yaş aralığındaki çocukların, yani zihinsel olarak somut işlem dönemi, sosyal gelişim açısından ise aile dışına açılıp daha geniş çevreyle etkileşime geçip bir kimlik gelişiminin görüldüğü bir dönemde, yeni medya teknolojisiyle etkileşimlerini kentsel mahalle (neighborhood) ve farklı aile profillerini de dikkate alarak değerlendirmek olacaktır. Bu değerlendirmeyi, çocukların medyayı kullanmalarında yaşadıkları üzerinden değil, çocukları dışarıdan ve en yakından gözlemleyen, yeni medyanın öncesini de bilen ebeveynlerin birikimleri üzerinden yapmanın avantajlarını kullanmak istedik.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bilgisayar ve internet teknolojisinin yaygın olarak kullanılması birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Çocukların medyayı kullanması da bu tartışmalar içinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Özellikle çocukların uzun saatler oyun oynayarak ya da internete bağlanarak bilgisayar başında kalması, onların psikolojik, sosyal, eğitim, sağlık ve fiziksel gelişimlerini olumsuz etkilediği gündeme gelmektedir. Ayrıca, başta ebeveynler olmak üzere yetişkinlerin nasıl tutum sergilemesi de önemli bir tartışma sorusu olmaktadır. Çocukların dijital medyayı kullanmasından kaynaklanan tartışmaların bir boyutu da 1990'lar öncesi şartlarının bilgi, değer ve tutumlarının referans alınmasıdır. Oysa 1990'larla beraber bilgisayar ve internet kullanımı her alanda yaygınlaşmaya başlanmış ve artık "internet kuşağı"ndan bahsedilmeye başlanmıştır (Herring, 2008: 71). Dijital medya teknolojisinin, eski medya teknolojisinin yerini alarak, iletişim teknoloji-

leri ve bilgi kaynakları ile ilgili alışa geldiğimiz birçok şeyi değiştirdi. Çocukların yetiştirilmesine dair yetişkinlerin bilgileri de dijital medya çağında sorgulanmaktadır (Buckingham, 2006:75-77).

Dijital medya, küresel bir internet ağı sunmaktadır. Çocuklar, internette oyun oynama, akranlarıyla haberleşme, bilgi ve gözlemlerini geliştirme gibi ihtiyaçlarını gidermeye çalışırken, bu durum yetişkinler açısından bir endişe kaynağı olabilmektedir. Bu endişeden hareketle bazı ebeveynler sıkı kontrol ve engellemeleri tercih ederken, dijital medyanın zamanın vazgeçilmezlerinden sayanlar ise çocukların medya araçlarını nasıl daha güvenli kullanabileceklerinin yollarını aramaktadırlar. Her iki grup ebeveyn için de temel ihtiyacın medya okuryazarlığı ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmak olduğu görülmektedir. Buckingham'a göre bildiğimiz anlamda okuryazarlığın çok yönlü okuryazarlığa (televizyon, sinema, fotoğraf gibi) evirildiğini, ancak bir ayırım yapmak yerine, okuryazarlığın nasıl tanımlanacağına yeterliliklerinin sınırları nasıl belirleneceğinin daha önemli olduğuna vurgu yapmaktadır (Buckingham, 2007:2-3)

Ebeveynlerin, bazen çocuklarıyla, medyanın eğitsel ve sosyal avantajları ile onun çocukların tutumları, davranışları veya güvenlikleri ile ilgili olumsuz etkileri arasında bir denge kurmak için çatıştıkları görülür. Ebeveynlerin çocuklarının medyayı kullanma biçimlerini kontrol etme amaçlarının, medyayı kullanma avantajlarından olabildiğince yararlanmak, diğer yandan dezavantajlarından da çocuklarının olabildiğince kaçınmasını sağlamak olduğu görülmektedir. Ailelerin bu konudaki stratejileri; kural koymak, sınırlamalar getirmek ve ya medyanın olumlu yanlarını açıklayıp tartışmak ve olumsuz yanlarına ise katılmayıp eleştirmek olmaktadır. Livingstone ve Helsper benzer araştırmaların benzer stratejileri tespit ettiğine de işaret etmektedir. Medyanın artan kolay erişimi, aile bireyleri arasındaki iletişimin bir parçası olmasının da etkileri dolayısıyla, ebeveynlerin çocukları medya konusunda yönlendirme rolü, çocuk-medya ilişkilerinin önüne geçmektedir. "Yönlendirme"nin anlamının oldukça genişlediğini ve ebeveynlerin çocukların medya ile ilişkilerini yönetmenin önüne geçtiğini belirtmektedir. Doğru stratejinin, ebeveyn yönlendirmesinin basitçe sınırlamaların ötesinde konuşulabilir ve açıklanabilir olmasıdır (Livingstone ve Helsper, 2008).

Ebeveyn yönlendirme biçimlerinin bazı sınırlılıkları olduğuna işaret eden Clark ise, dijital ve mobil medya olarak adlandırılan internet bağlantılı cep telefonu ve kişisel bilgisayarların ve televizyon, film, oyun ve müzik gibi diğer medya aygıtlarının ailelerin medyayı kullanma durumlarını değiştirdiğini belirtmektedir. yeni medya aygıtları ve işlevleri dikkate alındığında bunların sadece ev içinde değil ev dışında da yetişkinlerle iletişimlerinin, eğitimlerinin temel gerekliliklerinden biri olmaktadır. Dolayısıyla, çocukların medya konusunda ebeveynlerce yönlendirilmelerinin yeniden düşünülmesi gerektiğini sonucuna varmaktadır (Clark, 2011:323-324).

Günümüzde çocukların medya araçlarıyla ilişkisinde ortaya çıkan birçok olumlu ve olumsuz yeni durum, en başta çocukluk, ebeveynlik, eğitim, sosyalleşme, sağlık gibi çocuklarla ilgili bildiklerimizi yeniden değerlendirmemiz gerektiğini bize göstermektedir. İşte böyle bir değerlendirme yapmak için görüştüğümüz ebeveynlerin görüş ve deneyimlerine başvurduk, gözlemler yaptık.

Medya yaşadığımız çevreyi, ilişkileri, kültürü, öğrenme ve öğretme, eğlenme ve satma, satın alma eylemlerimize de aracılık etmektedir (Livingstone, 2002). Bu da çocukların medya araçlarının sardığı bir ortamda büyümeleri ve sosyalleşmelerini kaçınılmaz kılmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarının medya kullanmaya dair tutumları ve değerlendirmeleri; onların medya hakkındaki bilgi ve becerileri ile çocuklarının medyayı doğru kullanmaya yönelik işbirliği etmemeleri etkili olmaktadır.

Gözlem ve düşüncelerini sorduğumuz ebeveynlerin çocukların medya araçları ile ilişkilerine dair;

- Genel olarak çocukların medya araçlarıyla ilişkilerini nasıl bulduklarını,
- Çocukların medyadan yararlanma biçimlerini, medyayı kullanmalarının avantajlarını ve de-
javantajlarını,
- Medyanın çocukların sosyal ilişkileri üzerindeki etkileri (aile bireyleri, akran ilişkileri gibi),
- Yaşanılan mahalle ya da muhitin olanaklarının çocukların ev dışında zaman geçirmelerine ve
medya araçlarını kullanma etkileri,
- Çocukların medyayı kullanmalarıyla ilgili kontrol, takip ve yönlendirmeleri nasıl yaptıklarını
sorduk.

Özellikle dijital medya okuryazarlığı göreceli olarak daha düşük düzeyde olan ebeveynlerin medyayı yeni bir sosyal fenomen olarak gördükleri ve çocukların medya ile ilişkisini yadırgadıklarını görmek mümkündür. Bu ebeveynler, bilgisayar ve cep telefonlarını alışılmadık, insan ilişkilerini olumsuz etkileyen araçlar olarak bakmaktadırlar.

“(...) Günümüzdeki çocukların genel olarak internetle ve bilgisayarla ilişkileri mi? Onlar zaten dış dünyayla ilişkilerini kesmişler. (...) Bir de cep telefonları çıktı ya. Akıllı telefonlar yani. Telefon değil, bela bunlar” (Nevzat, 47, Şişli).

Çocuk-medya ilişkisini endişeyle izleyenler ise, çocukların bilgisayar ve internet kullanmaya aşırı düşkün olduğunu düşünüyorlar. Her ne kadar okul ödevlerini ve başka amaçlarla bilgi edinmek için kullansalar da kontrol edilmezlerse zamanlarının büyük çoğunluğunu bilgisayar-
da ya da cep telefonunda oyun oynayarak geçireceklerine inanmaktadırlar.

Benim kardeşimin internet kafesi var. Buraya hep çocuklar geliyor. Anneleri hep döve döve götürüyorlar. Başından bile kalkmak istemiyorlar yani. Hiçbir sohbet ortamımız yok, konuşma yok. Bir ara sürekli Cartoon Network TV izliyordu. Neyse, öğretmeni ondan vazgeçirdi onu. Şimdi sürekli oyun, internette oyun oynuyor. Öğretmeni, soru soruyorum diyor, o ise sürekli dalıp dalıp gidiyor. Oyundaki karakterleri düşünüyor herhalde (Emine, 38, Üsküdar).

Ebeveynler, çocuklarının interneti kullanmaya aşırı düşkün olmalarından şikâyetçi olmaktadır. İnterneti birçok amaç için kullanmalarına rağmen, özellikle oyun oynarken kendilerini kap-

tırdıklarını, yemek yemek, tuvalete gitmek gibi bazı temel insani ihtiyaçlarını erteledikleri belirtilmektedir.

“Hiç başından ayrılmıyorlar. Dehşet verici bir şekilde görünüyor durumları. Hiçbir sosyal hayatları yok. Gözleri kızarana kadar ekrana bakıyorlar. Benim oğlum, affedersiniz, kaç kere altına kaçırıldı. Tuvalete bile gitmiyor. İstemiyor ki, bırakırsam, oyundan yanarım, çıkarım diye. Ceza verdim, yine aynısını yaptı. Benim kardeşimin internet kafesi var. Buraya hep çocuklar geliyor. Anneleri hep döve döve götürüyorlar. Başından bile kalkmak istemiyorlar yani. Hiçbir sohbet ortamımız yok, konuşma yok. Bir ara sürekli Cartoon Network TV izliyordu. Neyse, öğretmeni ondan vazgeçirdi onu. Şimdi sürekli oyun, internette oyun oynuyor. Öğretmeni, soru soruyorum diyor, o ise sürekli dalıp dalıp gidiyor. Oyundaki karakterleri düşünüyor herhalde (Emine, 38, Üsküdar).

Dijital medya okuryazarlığı, mesleki eğitim ya da özel çabası ile daha iyi düzeyde olduğu görülen ebeveynler ise dijital medyayı yeni bir fenomen olarak kabul edip, çocuklarının medyayı doğru kullanmanın mümkün olduğunu vurgulamaktadırlar.

“İnternet dünyası biz doğduğumuzda yoktu. Yani böyle bir teknoloji yoktu, biz dünyaya geldikten sonra icat olan teknolojiye bizim adapte olmamız doğduğunda onunla buluşanlarınkinden farklı oluyor. Mesela 2 yaşındaki 3 yaşındaki çocuk ellerinde tablet ile benim şimdi bile yapmaya üşendiğim atraksiyonları çok rahat yapıyorlar ve ben hayretle bakıyorum. Oysa işin içinde hayret olmaması gerekiyor. Çünkü doğduğunda o vardı. Nasıl ki bizim babalarımız doğduğunda olmayan şeylere yabancı kaldılar onun gibi. Biraz da aslında çağın gereksinimleri böyle (Faruk, Üsküdar).

Çocuklar ile yetişkinler arasında internet ve bilgisayar teknolojisiyle ilgili tutumlarında farklılıkların olması son derece doğaldır. Bunu, kuşak farkını açıklayan örneklerden biri olarak görmek mümkündür. Oyun ve oyuncakları yetişkinlerden farklı olan yeni kuşak çocuklar, okullarda eğitimin daha çok bilgisayar ve ilgili donanımlara dayanması, çocukları doğal bilgisayar ve internet kullanıcısı yapmaktadır. Ebeveynler bilgisayar araçlarını ve interneti daha çok eğitim ve yapılması gereken günlük işlerin halledilmesi amacıyla kullandıklarını belirtirken, oldukça pratik bir tutum takınmakta, çocukların ise bu araçları daha farklı amaçlar için kullanmalarını eleştirmektedirler.

“Kendi çocuğum adına konuşayım. (...) daha çok bilgilendirme ve ders çalışma konusunda kullanılmasını isterim. (...) Tabi oyuna daha az zaman ayırmasını isterim, ama oyuna daha çok zaman ayırdığını gördüm. (...) Çok fazla ve sık internetteler. Ben kontrol ediyorum, bakıyorum ne oynamış ne yapmış. Fakat gene de engelleyemiyorum” (Sami., 61, Şişli).

“Çoğunluk oyun oynuyorlar. Genelde öğretmenlerin okulda verdiği ödevleri yapmıyorlar. Söylüyorum, kızım senin dersin yok mu? Yok diyorlar. Benim interneti almamın sebebi dersleriydi yani. Soruları oluyor, onlara internetten baksın diye aldım. Ama bana kalırsa çocukların yüzde sekseni o amaçla kullanmıyorlar interneti. Sağa sola bakma, o tür şeylerle

ilgileniyorlar. (...) Oyunlar olsun, internetten facebook ile birileriyle görüşme olsun, biraz sakıncalı görüyorum” (Kemal, 42, Şişli).

Bir kere derslerinde gerileme oluyor. Örneğin benim kızım Başakşehir’de ilçe üçüncüsüydü, İstanbul altıncısı oldu. (...) Baba telefonunu verir misin dediği zaman, veriyorum. Bazen oluyor, akşam 7’de 8’de ver diyordu. Veriyordum, akşam 9-10’a, uyuyana kadar. Evde bırakıyordum, oyun oynuyordu. O 3-4 aylık dönemde, ben çocuğumun hocasının uyarmasıyla, kızımın gerilediğini fark ettim. Bunu hocasının kendisi söyledi. Ben bunu tamamen ona verdiğim telefona başladım. Kendisine telefonu yasakladım. İnan, şu anda çocuğum eski seviyesine geri döndü” (Hikmet, 38, Küçükçekmece).

İnternette ulaşılan oyun siteleri, sosyal medya paylaşım platformları mevcut oyunları ve eğlencelikleri hızla yenilemekte ya da değiştirmektedir. Bu değişimleri takip etmek, bir anlamda yeni teknolojik gelişmelerden ve çocuk kültüründen haberdar olmak demektir. Ebeveynler bu yeniliklerle ilgili seçimlerini geleceğe yönelik ve pratik faydalar üzerinden yaparken, bu amaçla çocukları için önce bazı toleranslar tanırken, kontrolsüz bir kullanımın çocukların eğitimlerine olumsuz etkilerinin yanı sıra sağlıklarına ve sosyal ilişkilerine de olumsuz yansıdığını vurgulamaktadırlar:

“Gözleri bozuluyor. Dikkat eksikliği oluyor. Dersleri ihmal ediyorlar. Kafa hep internette dir. Gözü ve psikolojisi bozuluyor. Ders çalışma alışkanlığı olmuyor. Onun yerine test çözse iyi olur. Elinde tablet bir yere gidince, ‘merhaba’ yerine, ‘wi-fi şifresi ne’ diyor. Geneli böyledir artık. Boşa zaman geçiriyorlar. (...) Bir sınır bir limit vermek lazım zararlı olmaması için. Saygı, görgü, kültür gibi bunları edinmeleri için kendi davranışlarımıza dikkat etmemiz lazım. Yalan ya da kötü sözler gibi. Örnek olmalıyız yani. Her programı, her çizgi filmi, her arkadaşı olmaz yani. Bütün gününü onların başında geçirmemeli. (...) Biri eve gelince ‘hoş geldin’ yerine tablete bakıyor. Ahlak, dürüstlük ile ilgili sorunlarımız yoktur, çok şükür. İlerde olabilir ya da bazı ailelerde oluyordur. Sinirlilik çok oluyor, yarışa giriyor onunla bununla. Eski çocuklar gibi sokağa çıkaramıyoruz. Ayıp şeyler öğrenebiliyorlar” (Fatma, 48, Küçükçekmece).

Daha çok bazı pratik amaçlar için bilgisayar ve internetin kullanılmasını, okul ödevleri, yeni bilgiler, yabancı dil öğrenme gibi, isterken; çocukların ise fırsat bulduğu anda oyun oynadıkları, yazıştıkları (chat) ya da sörf yapmayı seçtikleri ve çok vakit harcadıkları belirtilmektedir.

“Ders ve bilgi için iyi bir şey, ama oyun için zararlı ve azaltmamız lazım. Bilgi araştırdıkları zaman iyi bir şeydir. Tabi oyun falan çok abarttıkları zaman iyi değil” (Fatma, 48, Küçükçekmece),

Bilgisayarda o kadar vakit kaybetmeyi doğru bulmuyorum. (...) Bağımlılık yapıyor. O süreyi yabancı dil öğrenmeye ayırsalar süper. Mecbur kaldık dersler için. Tabi ders de yaptılar ama. Bizim zamanımızda yerde problem bulsak onu çözmeye çalışırdık. Test kitabı alıyorum şimdi, yüzüne bakmıyorlar. Kendi dersleriyle ilgili olsa da bakmıyorlar” (Sami, 61, Şişli).

Çocukların uzun süre bilgisayar ya da cep telefonu ile oyun oynaması ya da yazışmasının bağımlılık yaptığı, bunun da temel ihtiyaçlarını ertelemelerine neden olduğu veya bu ihtiyaçları yanlış giderdiği (Tv ya da bilgisayar başında yemek, uyumak gibi), ve sağlıklarının olumsuz etkilendiği belirtilmektedir.

“Hiç başından ayrılmıyorlar. Dehşet verici bir şekilde görünüyor durumları. Hiçbir sosyal hayatları yok. Gözleri kızarana kadar ekrana bakıyorlar. Benim oğlum, affedersiniz, kaç kere altına kaçırıldı. Tuvalete bile gitmiyor. İstemiyor ki, bırakırsam, oyundan yanarım, çıkarım diye. Ceza verdim, yine aynısını yaptı” (Emine 38, Üsküdar).

“Ben çocukları internetle bilgisayarla çok meşgul olmasını hiç artık memnun değilim Çünkü internet başına geçti mi dünyayla alakalarını kesiyorlar, öyle bir kitleniyorlar ki yani amacını aşıyor. Oyun artık amacını aşıyor, kalıyor orada kendini alamıyorlar bilmiyorum. (...) Çok kullandığımız zaman sosyal olarak iletişim kesiliyor. (...)benim yeğenlerim çok bilgisayar oynamaktan artık annesi ve babasıyla konuşmıyor o dereceye geldi. Ben de dedim ki, bunu artık yasaklıyayım yani saati aşıyor. Bir saat diyorsun o çocuk kendini öyle bir kaptırıyor ki hele bir de işiniz varsa, o çocuk artık yirmi dört saat internet başında kalıyor” (Gülşen, 43, Küçükçekmece).

6-12 yaş aralığı çocuklar için kritik bir dönemdir. Didaktik bir eğitimden çok çocukların bu dönemde fiziksel ve zihinsel becerilerini geliştirmede daha geniş bir sosyal dünyaya açıldıkları, somut çevre ile becerilerini geliştirdikleri çocukların sosyalleşmesine dair kuramlarda vurgulanan temel bir gerçektir. Bu dönemde oyun, çocukların fazla enerjiyi boşaltmasına, işbirliği yapma becerisini ve iletişimini geliştirmesine ve kültürel simgeleri tanıyarak hayata hazırlanmasına ve kendi yeterliliklerini sınavı geliştirmesine yardımcı olmaktadır (Arslan ve Bulgu, 2010: 9). Oyun oynamanın bu temel olumlu işlevlerine karşın, Small ve Vorgan (2009) da bilgisayar, bilgisayar oyunları ve televizyona aşırı maruz kalma durumunda çocukların sosyal becerileri ve beyin sınırlarının gelişiminin olumsuz yönde etkileneceğini ve bazı psikolojik bozukluklara neden olabileceğine dikkat çekmektedirler:

“Yeterli yüz yüze kişisel uyarılma olmadan, bir çocuğun sinirsel akımları körelebilir ve beyin, normal interaktif sosyal becerilerini geliştiremeyebilir. Ancak, aşırı uyarılma da bir çocuğun beyin gelişimini olumsuz yönde etkileyebilir. Aşırı aktivite, fazla eğitim veya sürekli kargaşa içindeki bir ev ortamı bir çocuğun sinirsel akım geliştirmesini etkileyebilir ve düşük özgüven, anksiyete ve dikkat bozukluğu gibi sorunlara yol açabilir. Bir çocuğun beyni, televizyona, bilgisayara, bilgisayar oyunlarına ya da diğer dijital uyarıcılara aşırı maruz kaldığında, hiperaktiviteye, saldırganlığa ve dikkat bozukluklarına yol açabilir” (s.42).

Nitekim aileler, okul rehberlik servisleri ve çocuk psikiyatri kliniklerine, çoğunlukla yanlış bilgisayar ve internet kullanımlarından kaynaklandığı belirtilen hiperaktivite bozukluğu ve benzeri davranış bozuklukları yaşayan çocukları için sıkça başvurumaktadırlar.

“Pedagog yardımı alınca yaptığımız hatalarla yüzleştik. Çocuğumuza her konuda, sadece internet, televizyon şu bu değil, tabii çocuğu boğarcasına değil. Her konuda çocuğumuza

sınır koymamız gerektiğini öğrendik. Yani bu devirde herkesin yaptığı bir hata, çocuklarımızı çok sınırsız maddi, manevi, fiziki, neyse artık, imkânların onları mutlu ettiğini zannediyorduk. Çok büyük yanlışta içindeymişiz. Çocukların karakterinin gelişimine çok olumsuz olarak yansıyor. İnternet, bilgisayar, telefon, akraba ilişkileri, her konuda sınır koymamız gerektiğini öğrendik” Aysun A., 35, Üsküdar).

Çocukların medya ortamlarını sosyal dünyanın gerçekleriyle ilişkilendirme biçimine bağlı olarak bu ortamlarda bazı zorbalıklara muhatap olduğunu, bunun da çocuklar üzerinde önemli baskılar yarattığının çokça örnekleri vardır. Normalde ev içinde öğrenemeyecekleri bilgi, görüntü ve küfürlü sözleri, yani siber zorbalıklarla muhatap olabilmekte ve şiddet kültürünü bu sosyal paylaşım platformlarında veya dijital oyunlarda öğrenebilmektedirler. Bu da sosyal medya-nın sosyalleşme rolünün nasıl olumsuz sonuçlar da doğurabileceğini göstermektedir:

“(...) Çocukların zihinsel olarak daha gerilediğini düşünüyorum Her ne kadar teknolojiye ayak uydurmamız gerekiyor olsa da. Zira bazı veliler bu şekilde düşünüyorlar. Yani çocuğumun hepsini öğrenmesi lazım, bu zekâ için geliştirici diye düşünüyorlar. Ben tam tersini düşünüyorum. Burada zekâ geliştirici diye bir şey yok. Çünkü bu tür şeyler de çocuklarımız başka şeyler de öğreniyorlar. Örneğin Facebook’a alışıyorlar, twitter’a alışıyorlar. Örneğin okula gidiyor, ben bunu yaptım, ben şunu paylaştım. Okulda kendi arkadaşların içerisinde bu şiddete de dönüşebiliyor. Dolayısıyla ben çocuklarımı internetten tamamen kopuk bir şekilde yetiştiriyorum. Evet, tamamen kopuk. (...)(Hikmet, 38, Küçükçekmece).

“Şöyle bir şey anlatayım ben size: İnternet üzerinden oynanan bir oyun var Metin2 diye bir oyun var. Online oynanan bir savaş oyunu. Kılıçlarla birbirlerini kesiyorlar, bıçaklıyorlar. Ara sıra online arkadaşlarıyla sohbet edebiliyorlar. Ondan sonra birbirlerine can veremeler. Can dediğim, mesela ölmek üzereyken 5 canın varsa 3’ünü ona veriyorsun, gibi. Böyle yardımlaşmalar var, küfürleşmeler, kıyamet kıyametler. (...) Bir gün baktım, bunun canı sıkın, morali bozuk, kendinde değil. No’luyor, dedim. Senin derdin ne? Dayısıym ya, annesiyle ve babasıyla çok konuşmuyor benimle konuşuyor. Dedi bana böyle böyle işte, bana küfür ettiler, akşam döveceğiz falan dediler dedi. Öyle bir dünyaya girmiş ki, internetteki adam nerede olduğunu nereden bilecek? Öyle bir bunalmış ki çocuk neredeyse kendini atacak bir yerden aşağı. (...) Bilgisayarın kablosunu çektim, elektriği kestim, internetin kablosunu çektim. Baktım sorunları çözüldü. Şimdi git top oyna, şimdi üç gün top oynama vaktidir, dedim. Dünya farklı olacak, bambaşka bir dünya olacak dedim. Böyle bir tehlikesi var” (Zafer, 41, Küçükçekmece).

Ebeveynlerin yaygın dile getirdikleri bir görüş ise, bilgisayar ve interneti kullanan çocuklarının eskisi gibi kendileriyle konuşmadıklarını, içe kapandığını, agresif olmalarınıdır. Bunun bir yansıması da ev içinde aile bireyleriyle iletişimin oldukça gerilemesi olmaktadır.

“Mesela şöyle diyeyim sizle şu an oturup sohbet ediyoruz ama internette o sohbet yok. Çünkü içte kalıyor, çocukların hepsi içe kapanık oluyor ben buna karşıyım. Çok kullanmak gerekiyor” (Sevim., 49, Üsküdar).

“Benim tanıdıklarım oluyor, gidiyoruz mesela adam bizi görmüyor. 3-5 saat oturuyoruz. Mesela akrabalarda adam gidiyor, odadan çıkmıyor. Nerede? Bilgisayarın başında. Bu nedir ya! İletişim kopukluğu var ailesiyle. İletişim kopuyor. Çevresiyle, ailesiyle ortam bozukluğu oluyor. Ailesine zaman ayırsın, ona ayıracağına. Ana, baba, kardeşle bir araya gelsin, sorunlarını birlikte halletsin. Bilgisayarın başına geçiyor orda 3-5 saat ne annesini görüyor ne babasını görüyor ne de gelenleri görüyor. Kopukluk var o açıdan diyorum” (Mehmet, 40, Küçükçekmece).

Çocukların medya araçlarıyla ilişkilerinin anormal olduğuna dair ebeveynler arasında görüş birliği vardır. Bilgisayar ve internetin yaygın olarak kullanmalarına bağlı olarak ebeveyn ilişkileri, ebeveyn-çocuk ilişkileri, öğrenme ve öğrencilik, çocuk oyun ve oyuncaklarının nasıl değişip sorunlu hale geldiği vurgulanmaktadır.

“Çocuklar birbirlerinden haberdar değililer, birbirlerini yeterince tanımıyorlar, isteklerini bilmiyorlar. Son derece olumsuz buluyorum. İnternetin insan hayatı üzerinde, insan ilişkileri üzerinde son derece olumsuz bir gidişata sebep olduğunu görmekteyiz ve bunun giderek artacağından endişe ediyoruz. Maalesef ailede eşler arasındaki iletişimsizlik, öğretmen ile öğrenci arasındaki iletişimsizlik, sebep olarak internete dayanmaktadır. (...) İnternet artık her dönemde her saatte bireylerin elinde olduğu müddetçe bu artık telefonlardan birebir her ortamda ulaşılabilir olduğundan, ilişki denilen kavram kalmış değildir. Yani sadece birey ve interneti var. Artık öğrenmek istediğini, annesine, babasına değil, yaz Google’a sor bakalım, cevabını alabiliyorum diyerek, onlarla iletişiminin önüne geçmektedir. Bu gibi sebepler yüzünden son derece tehlikeli ve gereksiz buluyorum. (...) Her şeyi bitiren sebepler yani aile arasında, karı-koca arasındaki sevgiyi, boşanmaların artmasındaki nedenlerde internet baş sıralarda yer almaktadır. (...) Aradaki ilişkiyi, bütün dokuyu deforme ediyor, yani bitiriyor. (...) Artıları da var. Birçok bilgiye, ulaşılmaz yerlere ulaşabiliyorsunuz fakat hiçbir şey görerek, dokunarak veya bire bir sorarak, karşılıklı oturarak olacak şeylerin yerini tutamaz. Maalesef internet de bunların önüne geçtiği için hayatı bitirdiğini, sonlandırdığını düşünüyorum. İnsan ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini düşünüyorum” (Mine., 40, Üsküdar).

Çocukların medya ile ilişkilerinin olumlu ve olumsuz etkileri konusunda ebeveynler üç guruba ayrıldığı görülmektedir: oldukça engelleyici veya kısıtlayıcı, bazı kontrol mekanizmaları ve ilkelerle beraber kullanıma izin veren ve çocuklarıyla beraber kullanarak yönlendirici olan ve bilgisayar ve internetin çocuklarının yetiştiği zamana ait bir kültür olduğu ve onların bu kültürle doğru bir ilişki kurma taraftarı olanlar. Hangi tutuma sahip olursa olsun, ailelerde, çoğunlukla bu ilişkinin kontrol edilmediğinde her halükarda olumsuz etkileri olacağına dair yaygın bir görüş vardır. Burada, ayrıca dikkat çeken şey, medyanın muhtemel olumsuz etkilerine karşı kontrol mekanizmasının ve dayanaklarının nasıl işlediğidir.

“Çok fazla kullanıyorlar. Kendi çocuklarım adına, çok fazla kullandıkları için rahatsızlık duyuyorum. Mesela aynı gün beş, altı saat, bazen daha fazla bilgisayarın başında duruyor. Ben bunu istemiyorum. Çevre olarak yeterli değiliz. Çocuğumun mesela dışarı çıkıp oy-

naması için yeterli alanlar yok o yüzden ne yapıyorlar? Evde güvenli bir şekilde bir şekilde oyun oynamasına göz yumuyoruz” (Satiye, 38, Şişli).

“Ailelerin koyacağı kurallar mutlaka olmalı. Neticede hayatın başıboş bir düzen olmadığını, büyüyüp yetiştiği zaman veya ev ortamından dışarı çıktığı zaman, bir kısım tehlikelerle karşılaşabileceği, bu çocuklara akılları ermeye başladığı andan itibaren öğretilmeli. Aileler tarafından başlatılmalı. Hatta aileler bunu çocuklarına anlatmakla kalmayıp gerekirse, öğretmenleri ile de iletişime geçmek suretiyle, bir kısım nasihatleri bir kısım tembihleri öğretmenin tarafından da verilmesi gerektiğini bir şekilde sağlamalı, tespit edilmeli” (Birgivi, 41, Üsküdar).

“Ben şuna inanmıyorum, çocuk ne kadar teknolojiyi saklayabilir ki. Benim 8 yaşında, 10 yaşında çocuklarım var. Ben kullanıyorum, eşim kullanıyor. Onlara hayır siz bakmayacaksınız, siz kullanmayacaksınız gibi bir şeyimiz olamaz. Bu siz TV izliyorsunuz ama onlar izlemesin gibi bir şey. Böyle bir şey yok. Biz TV de, bu sosyal medya ağlarını da evde kullanıyoruz ve çocukların kullanımına da açıyoruz. Çocuklarımın sosyal medya hesapları yok ama benim sosyal medya hesaplarıma giriş izinleri var. Yani benim hesaplarıma girip izleyebiliyorlar, takip edebiliyorlar, bakabiliyorlar. Bir şey paylaşmıyorlar ama şu an sadece izleyici konumundalar. Ben bu yüzden paylaşımlarımı ve seçtiğim sosyal medyada takip ettiğim arkadaşlarımı da buna göre tercih ediyorum” (Faruk, 37, Üsküdar).

Birçok ebeveynin iş hayatı sebebiyle çocuklarına zaman ayıramadıkları yönündeki şikâyetlerinin aksine, çocukların oturdukları ilçede imkânları dâhilinde etkinliklere katılmaları ve çocuklarıyla beraber ebeveynlerin de dijital medya dünyasına girip, bu dünyayı tanımaları gerektiğini söylemektedir. Dijital medyaya çağın gereği olarak bakıp, bu teknolojiden yararlanmak gerektiğini, çocuklarının da bunu bilmekten geri kalmasının doğru olmadığını, teknolojinin hep daha ileriye gideceğini, onu öğrenmenin şart olduğu yönünde birçok ebeveynde karşılaştığımız bakış açısını

“Koruyup kollamak velilerin verdiği ilk tepki. Benim çevremde de bu şekilde. Koruyup kollamalıyız ama akan bir şey var ve birileri bunu durduramıyor ve akmaya devam ediyor ve gelişiyor, ilerliyor. O yüzden kontrol altında tutulabilmesi için bir çocuğun, neler yaptığını da görebilmeniz için engellemek çözüm değil. Yol göstermek bence çözüm. Onun nasıl kullanıldığını öğretmek çözüm. Engellemek bence çözüm değil. Teknoloji ilerliyor. Biz geri tutmamalıyız. Bir şeyleri yasaklayarak götürürsek diye düşünüyorum, biz koparız. Koparsak da kontrol edemeyiz. Çevresine gider, odasına kapanır, kendi dünyasına kapanır veya kendi hayal dünyasına kapanır. Hayal dünyası çok tehlikeli. Onun içerisine nasıl gireceğiz? Bence yol göstererek, öğreterek kendimiz önünü açmamız lazım ki içine dâhil olalım. Bir sorun olduğunda ya da burada bir sorun var baba, gel yardımcı ol anne yardımcı ol, desin, hayal dünyasına veya arkadaş dünyasına kapılmasın” (Zafer, 41, Küçükçekmece).

“6 yaşındaki kızımın tablet, bilgisayar var. Ama 10 yaşından önce verilmemesi taraftarıyım. Ama yapamıyorsun onu yani (...)Çok zor konuşuyoruz. Eşimle o konuyu aşamadığı-

muz için ver gitsin diyor. Ortak bir tutum belirleyemiyoruz. Ben hayır derken, baba evet deyince, baba baskın karakter çıkıyor” (Nezahat, 33, Şişli).

“Anne ve babanın orta yolu bulması lazım. Çünkü kullansalar da olmuyor, kullanmasalar da olmuyor. Çünkü çocuklar dijital medyayla birlikte büyüyorlar” (Ercan, 43, Şişli).

Medya araçlarının yaşamımızın önemli bir bileşeni olması, onun çocuklar için de sosyalleşmenin önemli bir aktörü haline getirmektedir. Bilgisayar ve internetin cep telefonunda birleşmesi, dijital medyanın tüm bileşenleriyle daha bireysel bir kullanıma kavuşmuştur. Gerek bilgisayar, tablet, cep telefonu gibi araçlar, gerekse çeşitli medya programları ve platformları sürekli yenilenerek kullanıcılar için cazibelerini korumaya çalışmaktadırlar. Ebeveynler, çocuklarının kendi çocukluklarında olduğu gibi gerçek sosyal yaşama katılmalarını bekliyor. Onlara göre bu daha sağlıklı düşünme ve ilişkiler geliştirmek için gereklidir. Yetişkinleri istediği sosyal yaşamın, aile içi ilişkiler, komşuluk ve oturlan mahalledeki tüm sosyal çevreyi kapsadığı anlaşılmaktadır. Ebeveynlerin, dijital dünya yerine gerçek sosyal yaşamı önemsemeleri anlaşılır bir durumdur. Ne var ki çocukların arkadaşlık, komşuluk ve mahalle ortamının çocukların sosyal yaşamında ne kadar önemli bir sorudur.

“Çocuğum komşularımızı tanımıyor. Çünkü ben isteyim, eşim işte, çocuk bakıcıda oluyor. Akşam eve geldiğimizde ancak bir araya geliyoruz. Yemek yedikten sonra dinlenmeye geçiyoruz. Sadece hafta sonları bir iki arkadaşla zor görüşüyoruz, komşularımızla hiç görüşemiyoruz. Kendi çocukluğumuzda böyle değildi. Yaşadığımız yeri, yaşayan insanları tanurdık. Her yer daha güvenliydi, şimdi çocuğu apartmanın önüne bile gönderemiyorum. Ancak kendim iniyorum. O zaman bazen gelip oynuyorlar, bazen gelmiyorlar bile” (Seyhan, 36, Şişli).

“Eskiden komşularla daha samimi ilişkiler kurabiliyorken günümüzde böyle bir ortam kalmamıştır. Komşular birbiriyle selamlaşamaz hale gelmiştir. Komşuluk ilişkileri de bu durumdan etkilenmiştir” (Yeşim, 30, Küçükçekmece).

“Kendi çocukluğumun komşuluğu birlik, beraberlik içinde geçti. Ama şimdi çocuğumun hiçbir komşu arkadaşı yok diyebilirim” (Remziye, 35, Küçükçekmece)

“Kendi çocukluğumda ebeveynler ve o dönemki sosyal ilişkilerin kuvvetli olması nedeniyle komşuluk önemliydi ve tüm komşularımızı tanıyor, iletişimimiz oluyordu. Kendi çocuğum kapı komşumuzdan habersiz büyüdü sayılır. Bunda yaşam biçimi de etkilidir. Sabah erkenden kreşe ya da okula giden ve akşam yine geç saatlerde servisle okuldan dönen büyük şehir çocuğu, komşularını göremeyebiliyor. Ben ise okuduğu okula yürüyerek giden, öğle yemeğini evde yiyen bir çocuktum” (Songül, 48, Şişli).

Ebeveynlerin farklı eğitim kurumları tercih etmeleri sebebiyle kreş, anaokulu ve ilkokul çağındaki çocukların arkadaşları çoğunlukla okul arkadaşları olmaktadır. Eğitim ortamındaki arka-

daşlarıyla yeterince oynama şansı bulamayan çocukların evde bilgisayar ve internet ortamlarında serbest zamanını geçirdiği söylenebilir.

“Arkadaşlarımızla sokaktaydık. Akşam ezan okununca eve gelirdik. Ama benim çocuğum internette arkadaşlarıyla buluşuyor ve oyun oynuyorlar” (Canan, 42, Şişli).

“Bilgisayar, tablet ve telefonun yaygın kullanımı çocukların birbirleriyle olan ilişkisini de etkilemektedir. Çocuklar da kendi aralarında muhabbet edemez hale gelmiştir. Oyunlar eskiden olduğu gibi dışarıda değil, artık evde bilgisayar başında oynamaya başlanmıştır ” (Yeşim, 30, Küçükçekmece).

Söz konusu geleneksel çevrede sosyalleştirici faktörlerin ebeveynlerin çocukluklarındaki gibi bir role sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Anne ve babanın çalışıyor olması, komşuluk ilişkilerinin zayıflaması sokağı ve mahalleyi de güvensiz kılmaktadır. Dolayısıyla ebeveynler çocuklarının komşu veya mahalledeki akranlarıyla sokakta veya parkta buluşup oynamalarına izin vermemektedirler. Hızlı kentleşme, kentsel dönüşüm ve metropol özellikleri sebebiyle birçok mahallede geleneksel mahalle anlamının kalmadığı görülebilir. Sonuç olarak mahalle ve geleneksel insan ilişkilerinin çocukların sosyalleşmesindeki rolünün gittikçe gerilediği sonucu çıkarılabilir. Buna karşın sayıları her geçen gün artan Alış Veriş Merkezleri (AVM), parklardaki güvenlik, lavabo, tuvalet ve mescit gibi bazı sorunları olmadığı, çocukların oynayabildiği, beslenebildiği yaz-kış gidilebilen mekânlar olduğu için tercih edilmektedir.

“Biz şimdi parklardan yararlanırken insanlar, niçin faydalanacak. Bir temiz hava alanı, gidelim serinleyelim, konu komşu bir araya gelip, birkaç kelam edelim. Çocuklar nefes alsın oynasınlar. Bu şekilde faydalanma arzusu var. Bir de mahallenin serserileri, efendim esrarkeşlerinin gidip orda toplanabildiği, uyuşturucu kullananların, sarhoş vatandaşların kullandığı mekânlar olma ihtimali oluyor. (...) Mesela içki içen bir insan arkadaşıyla oraya gelip içki içiyor ama bir diğer insan bu ortamda bulunmak istemeyebiliyor” (Mete, 45, Üsküdar).

“Yemeğini yiyor, sinema filmini izliyor, oyun oynuyor, oturuyor, muhabbet edebiliyoruz, alışveriş yapabiliyoruz. Yani bu dönemde alışveriş merkezi olmazsa olmazdır diyebilirim. Mesela bu sıcaklığın altında serin bir yerde mi gezmek istersin, sokakta mı? Yani alırsın çoluğunu çocuğunu alışveriş merkezine götürürsün, yemeğini yedirirsin, oyununu oynatırsın, dinlendirirsin” (Mehmet S., 35, Şişli).

Bu çalışmada çocuk-medya etkileşimlerinin hangi faktörlere göre değiştiğini anlamak amacıyla, görel olarak farklı özelliklere sahip çevre-mahallelerde yaşayan ailelerin deneyimlerinin güvenli-güvensiz, geniş alanların varlığı-yoklu gibi faktörlerin önemli bir etkiye sahip olmadığını gözlemledik. Yine de ebeveynler, çocuklar için sağlıklı olanın açık ve doğal alanlarda oynamak olduğunu, ancak ev dışı doğal ve oyun alanlarının yeterli olmadığı gibi çocuklar için cazibeli de olmadığını, kimisi de park ve bahçelerin yeterince güvenli olmadığını belirtmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuklar yarına hazırlanırken, birçok kurum ve çevre faktörü etkili olmaktadır. Yeni iletişim çağıyla beraber, geleneksel değerler, aile ilişkileri, kentsel yerleşimlerin hızla büyümesi, insan hakları düşüncesi ve eğitim alanındaki değişimlere bağlı olarak sosyalleşme süreci de doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir. Günümüzde iletişim teknolojileri her alanda olduğu gibi çocukların sosyalleşme sürecini de önemli oranda etkilemektedir.

Ebeveynler, bazı değer ve tutumları çocuklarına aktarmak ya da onları korumak isteseler de, çocukların medyayı kullanmaktan kaynaklanan yeni dil, tutum ve alışkanlıklar edinmesinin önüne geçememektedirler. Aile içi iletişim, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık, büyüklere saygı gibi yetişkinlerce önemsenen ilişkilerin önemi giderek azalmaktadır.

Ebeveynler, kendilerinden daha fazla medyayı kullanan çocukları kontrol etmekte zorlanıyorlar. Bu da çocukların medyanın olumsuz etkilerine maruz kalma olasılığını artırmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarından daha ileri dijital medya okuryazarı olması, çocukların medyayı kullanmalarıyla ilgili daha çok endişeye sevk etmekte ve engeller koyup öğüt vermeye yöneltmektedir. Aileler, çocuklarının bilgisayar ve interneti kullanma becerilerini edinmesini desteklerken, bu becerilerini daha çok pratik faydalar için kullanmasını istemektedirler.

Ebeveynlerin kimi zaman çocukların medya araçlarını kullanmalarına dair çelişkili tutumlar sergiledikleri görülmüştür. Ebeveynler zaman zaman çocukların bu araçları kullanmalarını kesin bir tavırla engellerken ya da sınırlarken, bazen de anneler ev işlerini daha rahat yapmak için, babalar da özellikle iş dönüşü dinlenmek için, ya da çocukların ısrarlı kullanma istekleri karşısında çocuklarının cep telefonu ya da bilgisayarla vakit geçirmelerine ses çıkarmamaktadırlar. Özellikle cep telefonları bir anlamda çocuk bakıcısı olmaktadır. Çocukların isteyerek ya da istenmeyerek ebeveynlerin gözü önünde uzun süreli bilgisayar ya da cep telefonu kullanmasından kaynaklanan etkileri karşısında suçluluk duygusu da yaşadıklarını belirtmiştir.

Aileler, medya araçlarının doğru kullanımına dair sürekli bir araştırma içindedirler. Bu arayış hem medya araçlarının gerekliliği-gereksizliği, hem kullanmanın süresi hem de yararlanmaya dair rehberlik bilgisi konusunda olmaktadır. Ebeveynler, çocuklarına kütüphanelerde kitaplar hakkında bilgi veren, öneri yapan görevliler gibi, olumsuz içeriklere sahip olmayan, çocuklarının hayal güçlerini geliştirecek, çocukların ödevleri için rahatlıkla yararlanabileceği sitelerin neler olduğunu bilmek istiyorlar.

Dijital medya, toplumsal yaşamın bir parçası, onu kolaylaştıran yeni alanı olmaktadır. Sadece yaşamımızın önemli bir unsuru değil, düşünme biçimimizi de şekillendirmektedir. Çocuklar, belirli yaşlarda edindiği sosyalleşme deneyimlerini, fiili olarak yaşamak yerine dijital medya ortamında öğrenmekte, benzerlerini (simülasyonel olarak) deneyimlemektedir. Çeşitli medya ortamlarında yaşına göre daha üst yaşlarda karşılaşacağı deneyimlerin diliyle, bilgisiyle ve örnekleriyle karşılaşmakta, onları gelişi güzel algılayabilmektedir. Bu sebeple çocuklar yaşlarından daha büyük davranışları, konuşmaları ve gelişim dönemi örnekleri göstermektedir. Bu durumda, çocuklar her dönem için yeterli benzer deneyimler edinmeden, üst gelişim seviyesine geçmiş gibi davranabilmektedir. 'Hızlı sosyalleşme' olarak adlandırılacak bu sosyalleşme

eğilimi (trend), özellikle 6-12 ve daha küçük yaşlardaki çocukların gerçek dünya ile ilişki kurma ve akranlarıyla arkadaşlık etme, sorumluluk alma gibi pek çok konuda sorun yaşamalarında etkili olmaktadır.

Uzun süre medya araçlarını kullanmak, çocukların dil, zihin ve sosyal gelişimlerini de olumsuz etkileyebilmektedir. Özellikle çocuklarının medya ile ilişkisini yeterince takip edip gerekli yönlendirmeleri yapmayan ebeveynler, çocuklarında görülen bu gelişim durumlarını garipsemekte, kabullenmek istememekte, çocuklarıyla sağlıklı bir iletişimin kurmakta zorlanmaktadırlar.

Büyük kentlerde, ailelerin ekonomik ve kültürel durumları, kentsel yapılaşma ve çocuklar için güven ve risk sorunları, çocukların ev dışında ve/veya akranlarıyla geçirecekleri zamanı ebeveyn ve tanıdık yetişkinlerle geçirmek zorunda kalmaktadır. Ebeveynleri çalışan çocukların, özellikle bakıcıları tarafından yeterli özen gösterilmeyenlerinin oyun veya internet bağımlısı olma ve zararlı içeriklerle karşılaşma ihtimali yüksektir.

Sonuç olarak, çocukların medya araçlarıyla ilişkisi (kullanımı ya da maruz kalması), onların gerçek dünyayla ilişkisini, sosyal, zihinsel ve fiziksel gelişimini etkileyebilmektedir. Medya araçları, iyi ya da kötü birer çocuk bakıcısı gibi, çocukların sosyal dünyaya katılımında önemli bir rol oynamaktadır. Bu gerçekten hareketle, ebeveynler ve diğer sorumlu yetişkinler, bazı ilkelerle çocukların medya ile ilişkilerini daha olumlu yönde geliştirmelerine yardımcı olabilirler.

Öncelikle, ebeveynlerin çocuklarının medya ile olumlu bir ilişkiler kurabilmesi için, yeterli medya okuryazarlığı bilgisine sahip olması ya da gerekli danışmanlık bilgisinden yararlanması gerekir.

Ebeveynler sadece kontrol ve önlemlerle çocuklarının medyayı kullanmalarını takip etmemeli, kimi zaman onlarla beraber interneti kullanmalı ve sosyal medya içerikleri konusunda bilgi paylaşımında bulunması, çocukların bilinçli bir kullanıcı olmasına yardımcı olabilir.

6 yaşından itibaren dış dünyaya büyük merak saran çocukların günlük hayatının okul-ev arasında geçmesinin önüne geçmek için, daha zengin bir sosyal deneyim için başka kişi ve mekânlarla buluşmalarına olanak sağlamalıdır.

Çocukların okul ortamındaki disiplinden ve kurallı öğrenme etkinliklerinden sıkılmaları doğaldır. Arkadaşlarının medya ortamları ile ilgili bilgi alışverişi muhakkak ki her çocuğu cezbedecektir. Onların rahatlama, gevşemesi ve serbest öğrenme ve keşfetme isteklerini doyurmak için bilgisayar ve interneti kullanmak istemeleri doğaldır. Ancak ebeveynler onların bu isteklerini tamamen bilgisayar ve internet ile doyurmalarının önüne geçerek onları serbest dinlenme ve öğrenme isteklerini cazip ev dışı alanlara ve etkinliklere yönlendirmeleri, zaman ayırarak eşlik etmeleri gerekir. Çocukların gerçek hayatta yaşaması gereken deneyimlerinin yerini hiçbir zaman medya ortamlarında yaşanmasının mümkün olmadığı unutulmamalıdır.

Yoğun olarak medya araçlarını kullanan çocukların sorunlu bir sosyalleşme süreci yaşadığı kabul edilmektedir. Medyanın olumsuz etkileri yanında ebeveynlerin çocuklarından beklentileri de çocukların bazı sorunlar yaşamalarında etkili olmaktadır. Her dönem ebeveynlerin çocu-

ğün sosyalleşmesinden beklentileri o dönemin çocuk yetiştirme anlayışı ve yüksek değerleri etkili olmaktadır. Günümüzde ebeveynlerin beklentileri içinde, çocuğun istenilen değer ve tutumları tanınması, benimsemesi ve akranlarıyla iletişim kurabilmesi önemli bir yer tutsa da, çocuğun okul hayatında başarılı olması daha çok önemseniyor. Başarı daha çoknicel göstergeler üzerinden anlamlandırılıyor. Notları, puanları ya da başarı sırası gibi. Çocukların okul başarısına verilen önem sebebiyle okul dışı etkinlikler de okula derslerini destekleyen kurs ya da ek dersler olmaktadır. Doğrusu her çocuğun çocukluk dönemi için genel ve özel ihtiyaçların tespitinin yapılması ve bu ihtiyaçların giderilmesi doğru zaman ve doğru araçların kullanılması gerekir. Çocukların eğitimi, ebeveyn olarak hayallerimizin aracı olmamalıdır. Çocukların çocukluk ihtiyaçlarına ve mutluluğuna öncelik verilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akdemir, Merve, Gülçin Con (2016) Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre, 26-27 Şubat 2015, Kongre Kitabı, Edit. Burak Özçetin, C. Sözeri, İ. Sayımer vd. Alternatif Bilişim Derneği Yayınları, İstanbul.
- Arı, Ramazan (2008) Eğitim Psikolojisi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Arslan, Yunus, Nefise BULGU (2010) Pamukkale Journal of Sport Sciences 2010, Vol. 1, No. 1, Pg: 08-22.
- Bak, Mustafa (2011) Çocuk Gelişimi, Cinius Yayınları, İstanbul.
- Binark, Mutlu Derl. (2007) Yeni Medya Çalışmaları, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Buckingham, (2006). "Children and New Media", Leah A Lievrouw, and Sonia Livingstone, Edited by., Handbook of New Media: Social Shaping and Social Consequences of ICTs, Student Edition, Sage Publications
- Buckingham, David (2007), Digital Media Literacies: Rethinking Media Education in the Age of the Internet, Research in International and Comparative Education 2(1), 43-55.
- Coser, Lewis A. (2011) Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlımlarında Fikirler, Çev. Himmet Hülür, Serhat Toker, İbrahim Mazman, 2. Baskı, De Ki Basım Yayımları Ltd.Şti.
- Demir Gürdal, Ayça (2013) Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojisine ve Sosyolojiye Bakmak, "İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Ekim/October, Cilt/Vol: 15, Sayı/Num: 4, Page: 1-26.
- Fiske, John (2003) İletişim Çalışmalarına Giriş, Çev. Süleyman İrvan, Bilim ve Sanat Yayınları, 2.. Basım, Ankara
- Giddens, Anthony (2012) Sosyoloji, Yay. Haz. Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Hurrelman, Klaus (2002) Einführung in die Sozialisationstheorie, Beltz Verlag, Weinheim und Basel.

- İnal, Kemal (1980) "Durkheim'in Eğitim Anlayışı", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi Yayın Tarihi: 1980 Sayı: 2 Cilt: 24, s. 511-518.
- Maccoby, Eleanor E. (2007) "Historical Overview of Socialization Research and Theory", Grusec, Joan E., Hasting, Paul D. Ed. Handbook Of Socialization Theory And Research, The Guilford Press.
- McQuail, Denis, Sven Windahl (2010) Kitle İletişim Modelleri, Çev. Konca Yumlu, İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- Özçetin, Burak, vd. Edit. (2013) Yeni Medya Çalışmaları:Kuram, Yöntem, Uygulama ve Siyasa, I. Ulusal Kongresi, 7-8 Mayıs 2013, Kocaeli, Kongre Kitabı.
- Özçetin, Burak, vd. Edit. (2016) Yeni Medya Çalışmaları, II. Ulusal Kongre, 26-27 Şubat 2015, İstanbul, Kongre Kitabı.
- Livingstone, Sonia, Ellen J. Helsper (2008) "Parental Mediation of children's Internet Use", Journal of Broadcasting & Electronic Media · November.
- Miller, Patricia H. (2008) Gelişim Psikolojisi Kuramları, Çev. Zeynep Gültekin, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Ritzer, George (2011) Sosyoloji Kuramları, Çev. Himmet Hülür, DeKi Yayınları, Ankara.
- Schiller, D. (1996). *Theorizing communication: A history*. New York: Oxford University Press.
- Small, Gary, Gigi Vorgan (2009) E-Beyin-Modern Beynin Evrimi, Çev. Merve Duygun, Omega Yayınları, İstanbul.
- Teker, Necmettin (1987) "Öğrenme-Öğretme Süreçleri ve Yeni Teknolojiler", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, cilt. 20., sayı:1, 389-394.
- Turner, Jonathan H., Leonard Beegly, Charles Powers (2010) Sosyolojik Teorinin Oluşumu, Çev. Ümit Tatlıcan, Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Wallace, Ruth A., Allison Wolf (2012) Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Çev. L. Elburuz, M. Rami Ayas, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Witte, James C., Susan E. Mannon (2010) The Internet Social Inequalities, Rutledge.
- Yavuzer, Haluk, M. Ruhi Şirin (2013) I. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı Cilt 1 ve Cilt 2. İstanbul, Kasım 2013.